

TULAJDONNEVEK A GALGAMÁCSAI TÜNDÉRMESÉKBEN

A Magyar Névtani Dolgozatok sorozatban Tulajdonnevek a magyar népmesékben I–IV. címmel négy kötetben adták közre a szerzők azokat a tulajdonneveket, amelyeket közel egy évtizednyi kitartó munkával 100 magyar népmesekötet anyagából gyűjtöttek (Marosi 1981; Balázs 1983; Balázs–Várkonyi 1987; Balázs–Barati–Wolosz 1989). A négy kötetben lefektetett elveket és az alkalmazott csoportosítást, besorolást szigorúan követve elvégeztem a tulajdonnevek összesítését a galgamácsai tündérmesék anyagában (63 meseszöveget átnézve), vagyis az Új Magyar Népköltési Gyűjtemény sorozatában megjelent gyűjteményem (Villányi 2022) szövegeket közlő második kötetében (ÚMNGy. XXVII/2). A köteteket a Magyar Nyelvőr is ismertette (Balázs 2023). Mivel egyes mesei alműfajokban (a falucsúfoló mesékben és a tréfás mesékben) valósággal hemzsegnek a tulajdonnevek, így a vizsgálatot a további mesei alműfajokra egyelőre nem terjesztettem ki. Hasonlóan bőséges számban fordulnak elő tulajdonnevek a mondáknál is, mindenekelőtt a történeti mondákban és a hiedelemmondákban. A mondák területén sem folytattam kutatást.

Galgamácsán a mesemondók mesei névhasználatát – tündérmeséikben – nem tartom kiemelkedőnek. A 63 varázsmeséből 18-ban (a szövegek 29%-ában) az elbeszélők egyetlen mesei nevet sem használnak, mindent köznévvel fejeznek ki. A galgamácsai mesemondók legkiválóbbika, Pesti József a tündérmeséiben sok tulajdonnevet használ (a valódi személynevek 59%-a az ő varázsmeséiben hangzik el). A ponyvai eredetű neveket szintén Pesti József kedveli (Csontos Cifrid, Édvald király, Ęgvald király, Karabály gróf, Szikszhard király). Nála jelennek meg mint „mesei különlegességek” egyes mai keresztnévek, így a Gyöngyi egy királylány nevéként, vagy a Dezső egy bika nevéként. Ezeket a keresztneveket Galgamácsán korábban nem ismerték, nem használták, így jól alkalmazhatók hangulatfestésre, eltávolodásra a való élettől. A modern, mai nevek (Ildikó, Róbert) legtöbbször a mesemondók családtagjainak nevéként, az előadók személyes kedvenceként bukkannak föl a tündérmesék főszereplőiként (Csonka András unokája Ildikó, Rácz János dédunokája Róbert). Csonka András, egy másik kivételes tehetségű mácsai mesemondó egyik tündérmeséjében „beszélő” névadással, egyedi névhasználattal – Galgamácsa déli palóc tájszólásában is kedvelt kicsinyítő képzőt alkalmazva – Bolondoska Mihókocska névvel illeti a sárkányölő főhőst, amely elnevezés kis együgyűt jelent. A mese folyamán kótyatlatyi és

bolond jelzőkkel jellemzi a mese hőst. (Csonka András 6 évvel korábban elmondott, azonos típusú és fölépítésű varázsmeséjének sárkányirtó hőse Mihók névre hallgatott, akinek jelzői a következők voltak: álomszuszék, bolond, bolondos, buta, hamuórló, kemencesúroló, nem tökéletes.)

Személynevek

1. Valódi személynevek

Babszēm Janko: 99:1063, l. még Babszēm Jankó
 Babszēm Jankó: 100:1065, l. még Babszēm Janko
 Balog öcsi: 'sárkányölő' „Balog öcsi egy kisgyerek vót, nem nagy. Egy szēginy embēr fia.” 53:861
 Baska: 'kovács' 58:884, 59:893
 Bolondos Mihók: 81:969, l. még Bolondoska Mihókocska; Mihók
 Bolondoska Mihókocska: 82:969, l. még Bolondos Mihók; Mihók
 Cifrid: 'Siegfried német férfinéből' 108:1123, l. még Csontos Cifrid, Szikszhard Cifrid
 Csontos Cifrid: 'Siegfried német férfinéből' 108:1125, l. még Cifrid, Szikszhard Cifrid
 Ędvald kiráj: 'törpekirály' 108:1128, l. még Ęgvald kirá
 Ęgvald kirá: 'törpekirály' 108:1128, l. még Ędvald kiráj
 Gyōngyi: 'királylány' 48:827, 52:856
 Hortyi: 'Horthy Miklós kormányzó' „Mer a szōrnyetēg ojjan sakkba tartotta a népet, mind Hortyi valamikor itt a népet ē, hogy csak fillērēkēt adott a szēginy népnek” 52:858
 Ildikó: 77:951
 Istvány: 81:963
 Ivány: 81:963
 Jancsi: 54:862, 55:867, 85:984, 86:986, 101:1072
 Jancsika: 57:881, 105:1099
 Jankó: 104:1092
 János: 51:850, 54:862, 56:877, 81:963, 87:1007, 98:1060
 Jánoska: 56:871
 Jóska: 82:969, 87:991
 Juci: 90:1023
 Juci néne: 'a mesemondó lánya' 52:858
 Juliska: 57:881, 105:1099
 Karabály gróf: 90:1020
 Katica: 'királykisasszony' 109:1132

Kis Miklós: 84:977
Mari néne: 87:1007, 107:1115
Mari néni: 87:991
Marika: 87:1007
Marinka: 90:1026
Marka: 93:1045
Mátyás: 'király' 101:1068
Mátyás bácsi: 'malomtulajdonos' 52:860
Mátyás kirá: 90:1026
Mátyás király: 101:1067
Mihály: 52:853, 107:1115
Mihály bácsi: 107:1115
Mihály bátya: 107:1115
Mihók: 81: 963, l. még Bolondos Mihók; Bolondoska Mihókocska
Miklós: 66:917, 84:977
Miska: 52:862
Panka: 93:1045
Péter: 58:883, 59:890
Pistika: 105:1099
Pistike: 105:1099
Róbert: 49:828
Sándor: 87:991
Sándor bácsi: 87:1007
Szép Miklós: 66:916
Szikszhard: 'Sieghard német férfinévből' 108:1123
Szikszhard Cifrid: 'Sieghard és Siegfried német férfinevekből' 108:1123
Szikszhard kirá: 'Sieghard német férfinévből' 108:1123
Tündér Ilona: 66:917
Úcimpaj nagysága: 'férfi' „Ez egy óriási szegény ember volt, ijen föld alatti verembe lakott” 89:1012
Zsuzsanna: 92:1039
Zsuzsi néni: 52:853

2. Bibliai nevek

Isten: 48:820, 49:832, 50:836, 51:850, 52:854, 56:875, 58:883, 59:893, 63:902, 67:925, 71:936, 76:948, 82:970, 84:980, 87:995, 90:1024, 91:1029, 92:1040, 101:1075, 102:1088, 107:1102, 109:1135, 110:1136
Istenke: 107:1119
Jézus: 48:825, 58:884, 72:937, 101:1080

Jóisten: 50:836, 52:858, 58:884, 65:907, 87:995, 90:1024, 101:1074, 107:1114

Krisztus urunk: 59:890

Szent Pál: „Úgy otthagytél téged, mind a Szent Pál az olájakot!” 65:909

Úr: 58:884, 107:1106

Uram, Teremtőm: 58:883, 59:890

Úristen: 51:851

Úr Jézus: 58:883, 59:890

3. Mesei nevek

a) Tulajdonnév-jellegű nevek

Drómó: 'főördög' 58:886, 59:895

Fajankó: 78:958

Fapanka: 78:959

Gombóc kiráfi: 110:1142

Gombóc kirájnő: 110:1142

halászanyám: 69:933

halászapám: 69:932

Hamupipőke: 'férfi' 83:974

Hamupipőke: 'lány' 80:961

Hamupipőke: 'férfi' 84:984

Hófehérke: 67:926, 103:1089

kiráatyám: 50:842, 54:864, 101:1086

kirájpám: 67:925

kirájpám: 48:824, 54:862, 101:1078

kirájpám: 102:1088

kirájpám: 104:1092

kutyafejű tatárok királya: 104:1093

Vasorú bába: 89:1016

vassármány: 56:873

b) Helynévből alakult nevek

Tündérország Aranyhajú kirájnője: 67:929, Tündérország királya: 67:926,

Tündérország kiráfi: 67:928, Tündérország kirájnője: 67:929

c) Köznévből alakult nevek

Sármány: hatfejű sármány: 56:872, hétfejű sármány: 48:821, 51:851, 53:861,

87:995, 91:1029, tizenkétfejű sármány: 56:872, 87:995, 91:1030, 108:1126,

tizenhétfejű sármány: 87:995, tizenötfőfejű sármány: 56:872, huszonkétfejű

sármány: 56:872, huszonnégyfejű sármány: 56:878, 91:1030

Állatnevek

Ló: Vatala: 88:1010, Medve: Milkós bá: 98:1061, Ökör, bika: Betyár: 100:1065, Csákó: 100:1065, Dezső: 'bika' 107:1108

Helynevek

1. Valódi helynevek

Település: Erdőváros: 'Erdőkertes' 104:1091, Mácsa: 'Galgamácsa' 52:854

2. Mesei helynevek

Ország: hetedhét ország: 49:828, 56:870, 64:902, 80:961, 83:974, 84:977, 91:1027, 103:1089, 107:1112, Tündérország: 64:903

Helység: Küküllő: 'a folyó nevéből egyénileg kialakított helységnév' 56:881

Víz: Ópörénciás-tengér: 56:870, 64:902, 76:947, 91:1027, 103:1089

Hegy: Ópörénciás-hégyek: 49:828, 53:861, 83:974, sárkányhegy: 50:835, 87:995, 108:1125, sárkányhegy: 50:836, 87:995, üveghégy: 71:936, 85:985, üveghégyek: 64:902, 80:961

Egyéb: csordakút: 108:1129, láthatatlan határ: 65:910

3. Hiedelem-hátterű (bibliai eredetű) helynevek

Alvilág: 54:862, másvilág: 101:1086, mennyország: 58:889, 59:895, pokol: 59:895

Egyéb: égig érő fa: 56:872, ítéletnap: 67:928, nagyerdő: 98:1061, tündérlakodalom: 87:1008

Átmeneti kategória

Aranbőcső: 84:982, arancsikó: 56:879, arangolyó: 101:1080, aranhal: 64:904, arankard: 87:996, arankocsi: 72:939, aranyány: 84:982, aranmén: 84:982, aranménés: 84:982, aranpatkó: 84:982, 86:988, 91:1038, aranpéz: 89:1014, aranpíz: 89:1014, 104:1093, aranpízmérő: 89:1014, aranruha: 83:976, aranyalma: 56:870, 77:954, 83:974, aranyalmafa: 56:870, 64:902, aranybőcső: 86:988, aranycsizma: 105:1100, aranygyűrő: 48:819, Aranyhajú kirájkisasszony: 67:925, aranyhajú lyán: 91:1033, aranyhajú lány: 91:1032, aranyhal: 92:1039, aranyhegy: 107:1105, aranyhintó: 69:933,

90:1023, aranykacsa: 84:980, aranykácsa: 84:980, aranykantár: 83:976, aranykocsi: 72:939, aranylány: 86:987, aranyló: 83:976, aranylyány: 84:982, aranymén: 84:982, aranyménés: 56:879, 86:988, aranymező: 56:879, aranymotor: 'aranyból készült személygépkocsi' 72:938, aranyóra: 105:1100, aranypáncél: 87:999, aranypatkó: 86:988, aranypor: 107:1105, aranyruha: 66:918, 81:967, aranszínű ruha: 81:966, aranszörű ló: 82:972, aranszörű paripa: 81:967, 82:972, 91:1028, aranszörű táltos: 66:923, aranytollú: 'aranytoll' 84:980, aranytollú madár: 91:1029, beszélő madár: 101:1078, ezüsterdő: 91:1029, ezüstgally: 91:1030, ezüstgyűrű: 76:949, ezüstgyűrű: 76:949, ezüsthégy: 107:1104, ezüsthíd: 91:1030, ezüstkantár: 83:975, ezüstkard: 87:998, ezütláda: 101:1084, ezütládika: 101:1084, ezütló: 56:876, ezüstménés: 56:877, ezüstmező: 56:876, ezüstpáncél: 87:998, ezüstpénz: 89:1013, ezüstpénzmérő: 89:1013, ezüstpohár: 88:1009, ezüstruha: 66:917, gyémánthégy: 107:1105, gyémántkard: 87:1001, gyémántpajzs: 87:999, gyémántpáncél: 87:1001, gyémántpénz: 89:1015, gyémántpénzmérő: 89:1014, gyémántruha: 66:918, 80:962, 82:971, rézkantár: 83:975, rézló: 83:975, rézpéz: 89:1013, rézpíz: 89:1013, rézruha: 83:975, táncoló víz: 'szökőkút' 101:1078, zenélő fa: 101:1078

Szakirodalom

- Balázs Géza 1983. *Tulajdonnevek a magyar népmesékben II.* Magyar Névtani Dolgozatok 30. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége.
- Balázs Géza – Várkonyi Ildikó 1987. *Tulajdonnevek a magyar népmesékben III.* Magyar Névtani Dolgozatok 72. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége.
- Balázs Géza – Barati Antónia – Robert Wolosz 1989. *Tulajdonnevek a magyar népmesékben IV.* Magyar Névtani Dolgozatok 80. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége.
- Balázs Géza 2023. „Régi mácsaiassan megfésülve”. *Magyar Nyelvőr* 264–9. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2023.2.264>
- Marosi Teréz 1981. *Tulajdonnevek a magyar népmesékben.* Magyar Névtani Dolgozatok 13. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. Budapest.
- Villányi Péter 2022. *Galgamácsi népmesék és mondák 1–4.* Akadémiai Kiadó. Budapest. (ÚMNGy. XXVII/1–4.).

Villányi Péter

néprajzkutató

E-mail: petervillanyi53@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-6967-8331>